

Tęgowski, Jan

„Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII - XVII wieku. Spisy. T. IV, z. 1”, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1990 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 82/3-4, 526-527

1991

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

zjednania ich jako potencjalnych poddanych. Według obliczeń M. P e l e c h a w końcu 1411 r. liczba jeńców krzyżackich wynosiła około tysiąca.

Końcowe „Konkluzje” bilansują głównie wyniki analizy elementów organizacji, uzbrojenia i taktyki obu stron walczących. Wydają się one przeważnie trafne, poza jednym, nazbyt skrajnym stwierdzeniem: iż to nie dowództwo krzyżackie wybrało teren walki po starciu bocznych ubezpieczeń Zakonu i Polski (s. 219). Nie kwestionując zasadności tej ostatniej tezy trzeba zaznaczyć, iż to jednak decyzja w. mistrza o nagłym marszu spod Lubawy właśnie w okolicy Stębarka wpłynęła na możliwość stoczenia walki właśnie w tym rejonie, a nie np. w strefie północnej Prus, bliżej Malborka. Strona krzyżacka, jak słusznie stwierdza autor (s. 223), dążyła do usunięcia groźby zniszczenia Prus i zachowania swego prestiżu wobec poddanych i zagranicy. Do listy głównych źródeł do bitwy trzeba zaliczyć także Annalistę Toruńskiego, którego dane odbiegają częściowo od tzw. kontynuatora Posilgego.

Całość pracy zamyka niemieckie streszczenie i bibliografia, która dobrze ukazuje warsztat naukowy autora oraz rozległość kwerendy. Tylko przy „Zbiorze dokumentów małopolskich” (s. 234) mylnie podano tom VIII zamiast VI.

Andrzej Nadolski swoim analitycznym, celowo zawężonym dziełem otworzył faktycznie nowy rozdział w nowoczesnych badaniach bitwy grunwaldzkiej osadzając ją pełniej w realiach późnośredniowiecznej wojskowości Zachodu i Wschodu oraz wymowy różnego rodzaju źródeł traktowanych interdyscyplinarnie. Dalsze badania, także o takim charakterze, będą musiały nawiązywać do jego metody i roboczych nieraz ustaleń, aby je umocnić i zweryfikować.

Marian Biskup

Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII – XVII wieku. Spisy, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. IV, Małopolska, z. 1: Urzednicy małopolscy XII – XV wieku, oprac. J. Kurtyka, T. Nowakowski, P. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrozumska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1990.

Opracowany spis urzędników małopolskich XII–XV wieku różni się od wydanych wcześniej spisów urzędników wielkopolskich, czy łęczyckich, sieradzkich i wieluńskich zastosowaniem w wielu przypadkach szerokim komentarzem. Autorzy wyjaśniają w nim i swoje wątpliwości co do autentyczności źródeł, różnic czasowych pomiędzy *actum* i *datum*, oraz wszelkich przekłamań i nieścisłości źródeł. Szczególnie interesująco poradzono sobie z zawiłą sprawą związaną z obsadą kasztelanii małogojskiej w latach 1462–1468 (s. 153–154).

Jest to z pewnością praca o dużych walorach poznawczych nie tylko w sensie możliwości korzystania z informacji o poszczególnych członkach elity małopolskiej, lecz także w sensie krytyki źródłoznawczej. Autorzy, których jest sześcioro, potrafili tak uzgodnić aparat naukowy, że opracowanie to sprawia wrażenie jakby wyszło spod jednego pióra. Numeracja liczbowa objęła 1465 haseł, do czego trzeba dodać hasła objęte numeracją literową: 1054a, 1062a, 1281a, 1307a, 1307b, 1309a 1310a, 1310b, 1337a, co daje liczbę 1474 hasła.

Można mieć zastrzeżenia do alfabetycznego spisu osób, który preferuje nazwy geograficzne na niekorzyść imion, czy przezwisk. Dla przykładu: wśród Janów nie znajdziemy Jana Farureja, który przypisany został hasłu Garbów. Uważam, że młodszego brata Zawiszy Czarnej z Garbowa można byłoby zakodować pod trzema hasłami: Farurej, Garbów, Jan. Autorzy nie stosują jako hasła nazwy rodu, chociaż przy wielu hasłach nie brak informacji o przynależności herbowej. W alfabetycznym spisie osób autorzy domyślają się, że kasztelan sandomierski Wilczek z Birkowa był herbu Mądrostki (s. 321). Domyśl ten nie jest trafny. Zachował się bowiem opis pieczęci Wilczka, która wisiata jeszcze w XV w. przy dokumencie Kazimierza Wielkiego z 1352 r. (KDW1kp. III, nr 1310). Opis ten zachował się w tzw. Formularzu kaliskim i brzmi następująco: *Sextum Sigillum rotunde figure de cera*

*communi in toto in filis vero bluae coloris appendebat. In cuius medio duo quedam cornua apparebant et per circuitum hec litere legebantur cruce preposita: sigillum Wylczkonis de Birkowo*¹. Mamy tu zatem do czynienia z herbem Rogala. Odnośnie końcowej daty potwierdzającej na urzędzie łowczego krakowskiego Andrzeja Nawojowica (s. 76, nr 184): jest list Kazimierza Wielkiego do Galharda de Carceribus, który A. Theinera umieścił pod rokiem 1337², zaś I. Sułkowska-Kurąś opublikowała go ponownie, tym razem z oryginału, datując go na lata 1334–1341³, bowiem nie zwróciła uwagi na pierwsze wydanie. Dokument ten nie ma daty rocznej, a jedynie dzienną *feria quinta post festum s. Trinitatis*. Datacja A. Theinera jest trafna, bowiem list ten skopiowany był razem z innymi dokumentami z 1337 r. W liście tym występuje, jako osoba pośrednicząca między nuncjuszem a królem, syn łowczego krakowskiego. Owego Jana, nazwanego już synem podkomorzego krakowskiego Andrzeja, spotykamy na dokumencie z 1358 r.⁴. Był on zapewne identyczny z notariuszem Galharda, magistrem Janem⁵. Data listu królewskiego, tj. 19 czerwca 1337 r., stanowi zatem ostatnią wzmiankę o sprawowaniu urzędu łowczego krakowskiego przez Andrzeja.

Kilka słów o sprawowaniu po raz drugi urzędu wielkorządcy krakowskiego przez Bodzętę (s. 309, nr 1424). Autor hasła Siłkora podaje jako datę ponownego objęcia wielkorządztwa przez Bodzętę 2 grudnia 1372 r. Datę tę można nieco cofnąć gdy uwzględnimy notę obituarną z 28 września 1372 r.: *Andreas vicarius domini Bodzathe procuratoris frater noster*⁶. Być może Andrzej był wikariuszem Bodzęty jeszcze w pierwszym okresie jego wielkorządztwa, lecz nie jest wykluczone, że nota ta oddawała stan aktualny, czyli z 1372 r. Druga uwaga dotyczy wątpliwości autora hasła, czy Bodzęta jeszcze 7 sierpnia 1382 r. był wielkorządcą. Wiadomo bowiem, że datę 9 czerwca 1382 r. nosi bulla nominacyjna Urbana VI promująca Bodzętę na arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Nie zapominajmy jednak, że bullę wystawiono w Rzymie, a poprzedni elekt kapituły gnieźnieńskiej Dobrogost Nowodworski jeszcze nie zrezygnował ze swych praw. Datę złożenia urzędu wielkorządcy krakowskiego przez Bodzętę moglibyśmy ustalić dokładniej, gdybyśmy znali datę jego sakry biskupiej. Przed otrzymaniem sakry nominat czy elekt nie mógł korzystać z dóbr stołowych arcybiskupstwa; gdyby więc złożył urząd wielkorządcy, straciłby na ten czas źródło dochodów. Przyjąć można zatem, że jeszcze 7 sierpnia 1382 r. mógł pełnić wspomniany urząd już jako nominat na arcybiskupstwo. Przykładem na dość długą rozbieżność czasową między elekcją, prowizją papieską i sakrą może być Jan Radlica; wybrany 5 lutego 1382 r. (MPH s.n. t. VI, s. 220), jeszcze 17 kwietnia 1382r. występuje jako elekt z prowizją papieską (KDWIkp. t. VI, nr 276). Przy okazji uzupełnienie informacji o Florianie z Korytnicy, który pełnił wiele funkcji i urzędów, co skrupulatnie odnotowano w spisie (s. 188, nr 811, s. 250, nr 1103). Otóż Florian w 1399 r. poświadczony został na niepublikowanym dokumencie Tomka z Węgleszyna jako starosta międzyrzeczki⁷.

Głównym autorem dobrze przygotowanego wstępu jest T. Nowakowski. Jest tu zawarta krótka historia powstawania i zanikania niektórych urzędów, uwagi o hierarchii urzędniczej, ewolucji urzędu kanclerskiego oraz wykształceniu się urzędów administracji gospodarczej. Wstęp, chociaż zamieszczony na początku, stanowi jednak niejako syntezę tego, co znajdziemy w części zwaną spisem.

Jan Tęgowski

¹ BPAN Kraków, rkps 9175, s. 414.

² *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae* t. I, wyd. A. Theinera, Rzym 1860, s. 396, nr 519.

³ I. Sułkowska-Kurąś, *Przyczynki do dziejów kancelarii Kazimierza Wielkiego z Archiwum Watykańskiego*, SZródł. t. XXVII, 1983, s. 182.

⁴ KDWIkp. t. III, nr 1392.

⁵ MPV t. I, s. 407, nr 205.

⁶ MPH s.n. t. V, Warszawa 1978, s. 175.

⁷ BPAN Kraków, rkps 9176, s. 109-110. Wzmianka o nim jako staroście międzyrzeczkim też w KDWIkp. t. VIII, s. 235.